СЕКЦІЯ 1

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ НУШ

Назаренко Т. Г.
Інститут педагогіки НАПН України м. Київ
geohim@ukr.net

Згідно вимог новітніх освітянських документів (Закон про освіту, Державний стандарт базової середньої освіти, Концепція Нової української школи, модельних навчальних програм тощо) [3, 4, 5, 6] переосмислюється навчальна інформація, форми, методи, технології та засоби навчання, всі зміни потребують трансформації в українську середню освіту.

Зміст Концепції Нової української школи зауважує, що освітній процес ефективно відбуватиметься на принципах педагогіки партнерства [5]. Однією із форм педагогіки партнерства є майстерка (майстер-клас). На сьогодні не існує чіткого наукового поняття, яке б задовольняло своїм змістом процес передачі педагогічного досвіду, навіть є декілька схожих понять: майстерня, майстер-клас, пед-майстерня тощо. Майстер-клас від англійської – masterclass, де – master – вправний спеціаліст, class – курс навчання, напрямок [9]. Це поняття, прийшовши до нашої мови набуло загального значення, адже так тепер йменується будь-який семінар чи тренінг, який проводить досвідчена людина у власній справі в будь який галузі знань, тобто відбувається передача фахового досвіду. Саме тому такий метод є популярним в педагогіці.

Маючи багатий досвід в проведенні майстер-класів та спостерігаючи за іншими в проведенні відповідних форм передачі професійного досвіду вчителів географії, зазначу, що формування професійної майстерності вчителя географії в умовах НУШ базується на переході від трансляції знань до формування компетентностей через педагогіку партнерства, цифровізацію та діяльнісний підхід. Ключовими в цієї тріаді є розвиток інтелектуальної творчої особистості учня, використання інтерактивних методів, проєктних технологій та психологічна готовність до ролі фасилітатора (від англ. – *facilitate* – сприяти, полегшувати), фахівця, який веде освітній процес, допомагаючи здобувачам освіти продуктивно контактувати між собою, без його нав'язливої участі в навчальній дискусії, що спрямована на результат (формування ключових та предметних географічних компетентностей.

При формуванні фахової майстерності майбутнього вчителя географії до основних напрямків належать:

- компетентнісний підхід, де вчитель переорієнтовує викладання на навчання через ключові та предметні компетентності (громадянська відповідальність, технологічні інновації, екологічна та картографічна грамотність тощо), таким чином навчальний предмет географія стає засобом розуміння світу, а не лише набором фактів;
- діяльнісний підхід, де вчителем робиться акцент на самостійний пошук інформації через дослідження;
- цифровізація, де вчителем використовується цифрові ресурси, віртуальні екскурсії, інтерактивні географічні карти, ГІС-технології тощо;
- партнерство, де вчитель рівноправний учасник освітнього процесу через творчу взаємодію із здобувачами освіти та їх батьками;
- фаховий розвиток, відбувається через постійне підвищення фахові та осібної кваліфікації, участь у майстер-класах, вебінарах, науково-методичних конференціях, розробка власних методичних матеріалів тощо.
- емоційно-етична компетентність, де вчитель створює безпечне середовище та володіє навичками інклюзії.

Визначальний критерій фахової (педагогічної), а в нашому випадку ще й географічної як фахової майстерності сьогодні — це здатність вчителя зацікавити навчальним предметом географія так, щоб учні бачили за навчальним географічним матеріалом реальний світ і свою роль у ньому.

Нами не одноразово доведено, що фахова майстерність вчителя географії визначається трьома взаємозумовленими складниками: теорією, технікою і методами роботи над матеріалом, його організацією і впровадженням у дію [6, с. 191]. Але, якщо теорію можна підкорити більш-менш легко й швидко, то методом і технікою варто опановувати поступово, поетапно, напруженою випробою як засадою фахової підготовки майбутнього вчителя географії.

Наразі новітня педагогічна реальність характеризується розбіжними тенденціями: збільшення вимог до закладів загальної середньої освіти з боку суспільства і низький соціальний статус професії вчителя, брак мотивації вчителя до ефективної фахової діяльності; суперечність змісту педагогічної освіти з новими цілями й змістом освітнього процесу; відсутність належного теоретико практичного забезпечення змін у підготовці майбутніх вчителів до навчальної, виховної, соціально-корекційної, профорієнтаційної, інклюзивної тощо роботи; переважання еклектичного підходу до вибору методологічних орієнтирів навчання, а також й виховання через культурні цінності, обмежений доступ вчителів до фахових інформаційних джерел.

Саме тому актуалізувався попит на дослідження щодо фахової компетентності майбутнього вчителя географії. Під фаховою компетентністю майбутнього вчителя географії сучасні дослідники А. Бондаренко [1], Р. Власенко та В. Яковлева [2], В. Саюк [8], О. Тімець [10] розуміють не лише сукупність предметних знань і навичок, а й здатність творчо застосовувати їх у різноманітних педагогічних ситуаціях, адаптуватися до нових умов і постійно оновлювати свій професійний інструментарій теоретичного опису й систематизації підходів до конкретизації особливостей методичної

компетентності вчителя географії в умовах неперервної освіти, наявність якої сприятиме інтенсифікації модернізаційних процесів у царині географічно педагогічної освіти.

Таким чином, назріла потреба спеціального фундаментального дослідження щодо підвищення кваліфікації вчителя географії в умовах нової української школи, в якому б провідною ідеєю стало відображення особливостей особистісно орієнтованого, діяльнісного й компетентнісного підходів до формування та розвитку методичної системи неперервної освіти вчителя географії. Це дасть змогу вдосконалити предметну методику, забезпечити дієвість і спроможність її відображати й реалізовувати завдання модернізації освіти в умовах нової української школи. Це слугуватиме базою для розроблення методики навчання географії за оновленим змістом Державного стандарту освіти. Оволодіння цією методикою надаватиме вчителеві географії змогу розвивати й удосконалювати методичну компетентність в умовах неперервної освіти і забезпечувати виконання завдань нової української школи на сучасному етапі.

Адже в умовах НУШ урок географії трансформується у дослідницьку лабораторію, де учні аналізують статистичні дані, працюють із картографічними ресурсами, здійснюють моделювання просторових процесів, саме тому й вчитель має володіти відповідними компетенціями як фахівець і професіонал.

До основних показників, які вказують на професійну майстерність належать: здатність проєктувати уроки компетентнісного спрямування; демонструвати стабільні результати навчальних досягнень учнів; виявляти інновації в професійній педагогічній діяльності; активно та постійно брати участь у фахових конкурсах та проєктах; мати авторські методичні розробки та публікувати їх у професійних часописах тощо.

Отже, сучасний вчитель є суб’єктом освітніх змін, який забезпечує реалізацію компетентнісної моделі навчання, сприяє формуванню глобально мислячої, відповідальної та соціально активної особистості. А фахова майстерність учителя географії в умовах НУШ є динамічною характеристикою, що розвивається через поєднання традиційних педагогічних засад із сучасними інноваційними підходами і її формування забезпечує якісну географічну освіту. Таким чином, розвиток фахової майстерності вчителя географії в умовах Нової української школи є багатовимірним процесом, що забезпечує підвищення якості географічної освіти та формує в учнів ключові та предметні географічні компетентності.

Перспективою в подальших наших педагогічних розвідках буде розробка моделей професійного розвитку вчителів географії в умовах цифровізації освіти та воєнних викликів.

Список використаних джерел

1. Бондаренко А. Формування фахової компетентності майбутніх учителів географії під час вивчення суспільно-географічних дисциплін. Педагогіка вищої та середньої школи. 2025. No 46. С. 8–12. https://doi.org/10.31812/educdim.v46i0.24832.

2. Власенко Р., Яковлева В. Особливості фахової підготовки майбутніх учителів географії в закладі вищої освіти. Природнича освіта та наука. 2024. Вип. 4. С. 15–22. https://doi.org/10.32782/NSER/2024-4.02

3. Державний стандарт базової середньої освіти 2020 р. https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti

4. Закон України «Про освіту». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19

5. Концепція Нової української школи https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf

6. Модельна навчальна програма з географії 6-9 класи (Запотоцький С. П. та ін.) https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2025/modelna-programa-geografiia-6-9-klasi.pdf

7. Назаренко, Т. Г. (2024). Майстер-клас як метод формування фахової майстерності вчителя географії. *Український Педагогічний журнал*, (3), 189–198. https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-3-189-198

8. Саюк В. І. Розвиток професійної компетентності вчителів географії у системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. … канд. пед. наук спец.: 13.00.04 – К. 2007. – 22 с http://umo.edu.ua/images/content/depozitar/avtoreferaty/120_Avtoreferat-Sayuk-V.rtf

9. Словник іншомовних слів за ред. О. С. Мельничука. — 2-е видання, випр. і доп. Київ:), 1985 — 966 с. https://126.slovaronline.com/

10. Тімець О.В. Теорія і практика формування фахової компетентності майбутнього вчителя географії у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Черкаси, 2011. 40 с. https://mydisser.com/ua/catalog/view/143253.html